

Kül-Világ

A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK FOLYÓIRATA

I. évfolyam 2004/1.

www.kul-vilag.hu

Az európai biztonságpolitika elemzése

dr. Tóth Gergely

2003-ban végzett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, jelenleg ugyanitt PhD-hallgató, illetve a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola megbízott, óraadó oktatója. A 2002. évi OTDK-n a transzatlanti kapcsolatokról szóló dolgozatával a nemzetközi jogi szekcióban második díjat nyert.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

<http://alapitvany.kul-vilag.hu>

<http://www.nato-kozpont.hu>

dr. Tóth Gergely
Az európai biztonságpolitika elemzése

A tanulmány áttekinti a transzatlanti biztonság- és védelempolitika legutóbbi egy évtizedét, különös hangsúlyt fektetve az Európában az 1990-es évek végén lejátszódott változásokra, amelyek megnyitották az utat egy működőképes uniós biztonságpolitika kifejlesztésének irányába.

Előszó

Nyugat- és Közép-Európa legutóbbi évtizedének legmeghatározóbb intézménye az Európai Unió. Az eredetileg gazdasági közösségként indult szervezet mind több elemével rendelkezik az államiságnak, nagy erőfeszítéseket tesz, hogy megteremtse a működő Közös Kül- és Biztonságpolitikát (CFSP), amely „kemény magjaként” az utóbbi időben elkülönülni látjuk az ESDP néven fémjelzett Közös Európai Biztonság- és Védelempolitikát.

Dolgozatomban először rövid áttekintést kívánok nyújtani a CFSP/ESDP történetéről, két fő szakaszra bontva azt: az 1998/99-et megelőző, lassú és visszaesésekkel tarkított szakaszra, valamint a St. Malo és Koszovó hatására kezdetét vevő dinamikusabb és ambiciózus időszakra. A tanulmány második része a jelen és a jövő néhány égető kérdését vizsgálja, és megkísérel, ha csak vázlatosan is, lehetséges következtetéseket levonni a kapcsolatrendszer tendenciáinak alakulásáról, mindezzel tágabb, a transzatlanti kapcsolatok egészét érintő kontextusba helyezve a biztonságpolitika e szegmensét.

Az útkeresés időszaka: az út Maastrichtig

A hidegháború végeztével Nyugat-Európa biztonság- és védelempolitikai képe meglehetősen zavaros volt; a szovjet fenyegetés elmúltával az addigi legfontosabb összetartó erő megszűnt, ugyanakkor számos új fenyegetéssel is szembe kellett néznie Nyugat-Európa államainak. Ennek következtében az államok biztonságpolitikájának számos, addig megkérdőjelezhetetlennek tekintett alapigazsága vált bizonytalanná.

A biztonságpolitikai térkép, ami az intézményeket illeti, röviden felvázolva a következőképpen festett: A NATO továbbra is megmaradt vezető szervezetnek, lévén hogy egyedül ez a szövetség volt képes mindenre kiterjedő garanciát biztosítani a kontinensnek a

fenyegetések teljes skálája ellen. A WEU (Nyugat-európai Unió), 1984-es újraélesztése után igaz, csak kisebb műveletekben (Operation Cleansweep, 1987¹) vett részt, és ténylegesen hiányzott a kapacitása akár csak egy alacsony intenzitású regionál is konfliktus kezeléséhez is, mindenesetre sok európai ország ebben a szervezetben látta a hidegháború utáni önálló európai biztonságpolitika lehetséges keretét.² Rövid ideig az EBEE is szóba került mint lehetséges keretszervezet, ez azonban már a kezdetek től irreálisnak bizonyult nemcsak több nagyhatalom támogatásának hiányában, hanem annak a ténynek is köszönhetően, hogy Oroszország is tagja a szervezetnek.³ Létezett továbbá az EK külpolitikai egyeztető szerve, az Európai Politikai Kooperáció (EPC), amely 1983 óta elméletileg kisebb súlyú biztonságpolitikai kérdések kezelésére is fel volt hatalmazva, ezzel a lehetőséggel a gyakorlatban azonban nagyon kevésbé élt.⁴

A Bush-kormányzat sietett megnyugtatni európai partnereit, hogy nem hagyja őket magára a közvetlen fenyegetés elmúltával, és a NATO továbbra is biztosítani fogja Európa védelmét.⁵ Ezt különösen azok az európai országok üdvözölték, amelyek nem rendelkeztek saját atom-ütőerővel, vagy pedig haderejük méreténél fogva érdekeltek voltak valamiféle közös biztonsági rendszer fenntartásában. Közülük is a leginkább Németország volt elégedett a továbbra is fennmaradó amerikai jelenléttel a kontinensen. Amellett, hogy a szövetség további fenntartása biztosította az ország védelempolitikájának egyébként hiányzó nukleáris dimenzióját, az a tény, hogy Németország a szervezeten belül maradt, eloszlatta különösen Franciaország részéről az újraegyesítést követően feltámadt félelmeket a német külpolitika esetlegesen újra „nagyhatalmivá” válásától.⁶

A Bush-adminisztráció másrésztől növekvő gyanakvással figyelte Franciaország kísérletét az Európai Biztonsági és Védelmi Identitás (European Security and Defence Identity—ESDI) megerősítésére. Azután ugyanis, hogy Francois Mitterand kísérletei 1990-91-ben kudarcot vallottak a NATO radikális stratégiai felülvizsgálatára (ez 1991 végén vált nyilvánvalóvá, az új Stratégiai Koncepció elfogadásával⁷) és az Európai Konföderáció terve is sikertelen maradt,⁸ a francia politika hozzálátott egy, a NATO-val párhuzamos, ám attól különálló európai biztonsági rendszer megteremtéséhez az EK-ra és a WEU-ra alapozva.⁹

1991 júniusára, amikor a Kormányközi Konferencia a Politikai Unióról (InterGovernmental Conference—IGC) döntő szakaszához érkezett, a résztvevő EK-tagországok többsége már magáévá tette az eredetileg német-francia kezdeményezésként 1990 végén Rómában született indítványt, miszerint a létrehozandó Európai Unió (EU) tartalmazzon közös kül- és biztonságpolitikát is.¹⁰

A hosszas egyeztetések végén megszülető kompromisszum végkifejletét közismert: Maastricht eredményeként létrejött az EU a „három pilléres” szerkezettel, ezen belül pedig a második pillér lett a közös kül- és biztonságpolitika (CFSP), amely az EPC-t váltotta fel. A CFSP-nek két eszköz állt rendelkezésére, a közös pozíciók, (Common Positions) és a közös cselekvés (Joint Actions), amelyeket a Tanács alkalmazhatott minősített többségi szavazással. A WEU viszont nem olvadt be, a Maastrichti Szerződés V. Cím J.4.2. szakasza szerint a Tanács csak „kérhette” a WEU-t, nem „utasíthatta.” A kompromisszum, végső soron, figyelembe véve a célokat és erőviszonyokat, realitásnak nevezhető az adott időszakban, ráadásul nyitva hagyta a lehetőséget a továbblépésre.¹¹

Talán meglepő módon, francia nyomásra a szerződés fent említett V. címe tartalmazta a „kollektív védelem” addig exkluzívan NATO-nak fenntartott lehetőségét is, igaz, csak feltételes módban és távlati célként.¹² Az óvatos megfogalmazásból kitűnik, a tagállamok igyekeztek elkerülni még a látszatát is annak, hogy *valódi* közös védelmi képességek kifejlesztésére törekednének. Ezzel nemcsak az amerikai gyanakvást igyekeztek elaltatni, hanem nyilvánvalóan igyekeztek figyelembe venni a témában megmutatkozó brit érzékenységet is.

Maastrichttól Koszovóig

Maastricht hatása többirányú volt: egyrészt nyitva hagyta a lehetőséget, hogy azok az államok, amelyek akarják, elmélyítsék védelmi együttműködésüket, és egyelőre a CFSP-n kívül, megteremtse a majdan reményeik szerint felállítandó európai hadsereg mint a közös védelempolitika végső záloga magját, másfelől azzal, hogy a WEU-t, ha csak igen kis mértékben is, de a közös biztonságpolitika végrehajtójává tette, beindított egy sor, messzire vivő intézményi reformot.

Maastrichttal szinte egy időben, 1992 májusában Mitterand és Helmut Kohl, La Rochelle-i találkozójuk után bejelentették az EuroCorps létrehozását, amely egy kb. 5 000 fős német-francia katonai egység felállítását jelentette, strasbourgi állomáshellyel.¹³ Nem sokkal később Belgium, Spanyolország és Luxemburg is csatlakozott a kezdeményezéshez. Azon túl, hogy a résztvevők ezt egy jövőbeni „Európa Hadsereg” magjának tekintették, Németországnak további érdekei is fűződtek létrejöttéhez. Egyfelől ezzel kívánta biztosítani a további francia katonai jelentőségű területen másrészt ezzel szándékozott Franciaországot újra bevonni az integrált európai/transatlanti katonai struktúrába, amiből de Gaulle 1966-ban kilépett.¹⁴

Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia ezzel szemben mindezt úgy tekintette, hogy Franciaország egy, a NATO-val rivalizáló rendszerbe készül bevonni a résztvevő országokat. A feszültség egyre növekedett, míg végül az Egyesült Államok 1993 januárjában elérte, hogy vészhelyzet esetén az EuroCorps a NATO Európai Főparancsnokának (SACEUR) irányítása alá kerüljön. Ezzel tulajdonképpen a német álláspont győzedelmeskedett, hiszen ha közvetve is, de Franciaország elkezdte a visszatérést a NATO keretei közé.¹⁵ A közös EU-haderő kérdése ezzel jó pár évre lekerült a napirendről.

A Maastrichttől Koszovóig terjedő időszak egyik legfontosabb politikai fejleménye a WEU 1992-es petersbergi csúcstalálkozóján elfogadott dokumentum, amely meghatározta a CFSP és a WEU által felölendő feladatok körét, abban az esetben, ha a NATO (azon belül elsősorban az Egyesült Államok) nem kíván részt venni a konfliktusban. Az úgynevezett petersbergi feladatok három nagy területet fognak át: humanitárius akciók, békefenntartás, illetve válságkezelés, amelynek része lehet akár a béketeremtés is.¹⁶

A találkozó eredménye azért is nagyon fontos, mert hosszú időre pontot tett egy, évek óta húzódó vita végére, nevezetesen, hogy az egyértelműen a NATO-nak fenntartott kollektív védelmen kívül eső feladatok - amelyek nagy része ráadásul a szövetség határain kívül kerül végrehajtásra - ellátása kit illet abban az esetben, ha a NATO mint szervezet nem kíván beavatkozni.¹⁷ (A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az Egyesült Államok nem kíván beavatkozni.)¹⁸ Ezzel a lépéssel egyben meghúzta a határvonalat a két szervezet működési területét illetően. Fontos volt ez a csúcspontból is, hogy a későbbiekben állandó hivatkozási ponttá vált mind a WEU, mind az EU-dokumentumokban.

Ahhoz, hogy az ESDI a gyakorlatban is működőképes legyen, a fentiekben leírt fejlesztések nem lettek volna elégségesek. Jól látszott, hogy a szükséges beszerzések még Franciaországnak is, amely pedig, a többi európai országgal ellentétben nemhogy csökkentette volna, de még növelte is védelmi kiadásait, túl nagy terhet jelentenének.¹⁹ A megoldás végül is a Clinton-adminisztrációtól jött, amely gyökeresen más külpolitikai elképzeléseket képviselt, mint elődje. A NATO 1994-es brüsszeli csúcstalálkozóján Clinton elnök „szabad kezett adott” az ESDI felfejlesztéséhez, sőt, felajánlotta, hogy a WEU feladatai végrehajtása során használhatja a NATO erőforrásait, a feltétel mindössze a „3D” betartása.²⁰ Ez angolul „no decoupling, no duplication, no discrimination,” vagyis a WEU tevékenysége nem vonhatja el a szövetségeseket a NATO-ban teljesítendő feladataiktól, nem kettőzhetik meg szükségtelenül a már meglévő erőforrásokat, valamint nem sérthetik a nem EU-tag NATO-tagok érdekeit.²¹ Látható, hogy a dolgok akkori állása szerint a fenti kritériumok egyike sem volt szabad, hogy gondot okozzon a

CFSP résztvevőinek, bár hogy pontosan mi is a szükséges és szükségtelen megkettőzés, az valószínűleg nagyban függ az érintett államok pillanatnyi politikájától.

1996-ban, a NATO berlini csúcstalálkozóján az együttműködés tovább mélyült, az itt elfogadott koncepció szerint a WEU „kölsönvehet” a NATO-tól erőforrásokat.²² Magának a koncepciónak az Alkalmi Harci Kötelék (CJTF) nevet adták. Bár Franciaország tiltakozott a megoldás ellen, a NATO főbb parancsnokságain belül létrehoztak CJTF-magokat, amelyek konfliktus esetén leválaszthatóak, és önállóan is képesek a szükséges koordinációra.²³ Természetesen a kölsönvétele (és az esetleges, utólag jelentkező NATO-akció esetén—a „NATO first” doktrínának megfelelően—a visszavétel!) pontos módozatait ki kell dolgozni—erre szolgál az 1999-es washingtoni NATO-csúcs után Berlin-plusznak átkeresztelt megállapodás-csomag.

A fenti két csúcstalálkozó jelentősége nem csak abban állt, hogy végre biztosították a WEU-nak, és rajta keresztül a CFSP-nek a lehetőséget, hogy ténylegesen végrehajthasson feladatokat. Sokkal jelentősebb az, hogy egyértelműen jelezték: az Egyesült Államok és a NATO elfogadja az ESDI létét, nemcsak, mint a NATO „európai pillérjét”, de mint önállóan létező és cselekvő identitását is. Ez elsősorban nyilván a Clinton-kormányzat világpolitikai felfogásával magyarázható, amely sokáig hitt abban, hogy annak ellenére, hogy a hidegháború végével Amerika maradt az egyetlen „szuperhatalom,” van létjogosultsága a multipoláris világrendnek, tehát szükség van regionális hatalmakra.

Felfoghatjuk másrészt a folyamatot úgy is, mint a NATO fokozatos „europaizációját:” Azzal, hogy a hidegháború véget ért, az Egyesült Államok érdeklődése, bár nem csökkent Európa iránt, sőt két háborút is megvívott a kontinensen (1995 Bosznia; 1999 Koszovó) mégis egyre határozottabban fogalmazta meg azt az igényét, hogy Európa vegye végre kézbe saját ügyeit, és ne támaszkodjon szinte kizárólagosan az amerikai katonai erőre.²⁴

Az elmúlt évtized leghosszabb és legvéresebb háborúja Európában a volt Jugoszlávia területén zajlott: 1991-től 1995-ig a mai Szlovénia, Horvátország és Bosznia területén, végül 1999-ben a koszovói háború. Sok tekintetben pontosan olyan konfliktus volt, amelyet a petersbergi nyilatkozat leírt, tehát kitűnő terep lett volna a ESDI képességének és létjogosultságának igazolására.

A CFSP résztvevői először gazdasági szankciókkal próbálkoztak, majd, látva ezek sikertelenségét, nem folyamodtak katonai eszközökhöz, éppen ellenkezőleg, továbbra is diplomáciai úton próbálták meg a polgárháborút rendezni. Technikailag tulajdonképpen már a CFSP létrejötte előtt hozzáfogtak a különböző eszközök alkalmazásához, miközben a WEU-ban

több javaslat is fölmerült egy békefenntartó erő telepítésére.²⁵ A terv végül Nagy-Britannia ellenállásán bukott meg, mégpedig azért, mert a politikai vezetés félt belemenni egy olyan konfliktusba, amelyből nem tudhatták, hogyan lesznek képesek kikeveredni.

A vita gyakorlatilag a daytoni megállapodásig folytatódott, nem sok sikerrel. Rögtön látszott a CFSP legfőbb gyengéje: annak ellenére, hogy közös döntéseket kellett hozniuk, a résztvevő országok képtelenek voltak önmagukat *egy* közösségként szemlélni, nem tudtak saját nemzeti érdekeik fölé emelkedni. De, még ha ez sikerült is volna, akkor is eltértek az általuk felfogott „európai érdekek.” A három nagyhatalom, ahogyan más -más Európai Uniót álmodott meg, úgy másként is látta egy-egy adott konfliktusban „Európa” érdekeit. Így az ambiciózus tervezetek rendre elbuktak egyik vagy másik ország ellenállásán.

Utólagosan visszatekintve, valószínűnek látszik, hogy addig nem is igazán lehetett volna eredményt elérni, figyelembe véve az európai országok katonai kapacitását, amíg a harcoló felek ennek ellenálltak.

Nem sokkal a boszniai háború befejezése után, 1997 tavaszán újabb alkalom kínálkozott az ESDI létjogosultságának demonstrálására, amikor Albániában a pilótajátékok összeomlása után megbukott a kormány, majd pedig a fegyverraktárak kifosztása után teljes anarchiába süllyedt az ország.

Sokak nagy csalódására, az EU-tagállamok képtelenek voltak egységes álláspontra jutni, főleg Németország (történelmi és alkotmányos kifogásokra hivatkozva) és Nagy-Britannia (ahol nem sokkal voltak a választások el őtt) tartózkodása miatt. Végül aztán egy ad hoc koalíció jött létre, olasz vezetéssel, és mind az EU-tól, mind a WEU-tól, amely az EU felkérésére várt, függetlenül hajtotta végre feladatát. A kiinduló helyzetet tekintve, ez meglehetősen sikeresnek is bizonyult.

A fenti példák azt hiszem, egyértelműen bizonyítják, hogy a CFSP Maastricht utáni formájában nem volt képes ellátni legfőbb feladatát, Európa biztonságának garantálását. Még olyan viszonylag egyszerűnek tűnő kérdésekben, mint az adriai blokád vagy az albániai „rendcsinálás” is, hamar kiderült, hogy a tagországok képtelenek saját nemzeti érdekeiken egy kicsit is felülemelkedni, valamint hogy az általuk a közös érdekről vallott nézetek túl messze esnek egymástól ahhoz, hogy sikeres közös cselekvésre ösztönözhetőek.

Gondot okozott az is, hogy mindhárom európai nagyhatalom el volt foglalva saját belső problémáival, így nagyon nehezen vállalkoztak arra, hogy részt vegyenek egy esetleg áldozatokkal járó, bizonytalan kimenetelű konfliktus rendezésében.

A tárgyalt időszak utolsó jelentős állomásának tekinthető amszterdami Kormányközi Konferencia is jól mutatta, hogy az európai hatalmak a biztonságpolitika kérdéseit még mindig csak nemzeti keretek között tudják elképzelni, és az államok szuverenitásának olyan elengedhetetlen részének tartják, amelyről semmiképpen nem mondanak le. A CFSP ügye tulajdonképpen holtpontra jutott. Ahhoz, hogy ez a pathelyzet kicsit is változzék, valami gyökeresen újnak kellett történnie: ez volt a brit kormányváltás eredményeként létrejött angol - francia St. Malo-i találkozó, illetve rá néhány hónappal a koszovói háború.

St. Malo, Koszovó és következményeik

Az Egyesült Királyság a 90-es évek első felében igyekezett fékezni az európai integráció mélyülésének ütemét, azon belül is különös gondot fordítva a védelempolitikára, amelyet kizárólagosan a NATO számára igyekezett fenntartani.²⁶ Sok egyéb ok mellett ez is közrejátszott abban, hogy 1998-ig a CFSP koncepciója, azon belül is elsősorban tényleges katonai képességeket magában foglaló, később ESDP-nek nevezett terület nem fejlődött az elvárható mértékben.

A John Major vezette konzervatív kormány bukására, és a Munkáspárt energikus vezetőjének, Tony Blairnek a hatalomra kerülésére volt ahhoz szükség, hogy a brit álláspont megváltozzon, döntő lökést adva ezzel a közös európai biztonságpolitika, és Nagy-Britannia európai elköteleződése ügyének. Általában a már korábban említett St. Malo-i közös angol-francia nyilatkozatot tartják a CFSP/ESDP ezen új, immár a britek által is aktívan írt fejezete kezdőpontjának, pedig a brit miniszterelnök 1998 októberében, az ausztriai Pörtschach -ban tartott beszéde már jelezte az új irányvonalat.

Felmerül a kérdés, mi volt az oka annak, hogy a védelempolitika egyébként általában „éles kanyarokat” nélkülöző rendszerében ilyen hirtelen és drasztikus váltásra került sor egy európai nagyhatalom politikájában? Többfajta válasz is adódik, ezek közül a „hivatalos” így hangzik:²⁷

A döntéshez vezető két ok mindegyike a Balkánnal (és az ott végbement konfliktus -sorozattal) függött össze. Egyrészt az EU többszörösen demonstrálta képtelenségét arra, hogy akár ilyen, helyi jellegű háborúkban hatékonyan lépjen fel, akár mint békítő, akár mint békefenntartó. Másrészt a fentiek meggyengítették a transzatlanti szövetséget is, hiszen Amerikában is felerősödtek azok a hangok, amelyek az EU gyenge szereplését kárhoztatták, és az európai szerepvállalás csökkentésére szólítottak fel.

A fentiek tükrében Blair hármas célt akart megvalósítani:

- megerősíteni az EU képességeit (és ezzel súlyát) a nemzetközi politika porondján,
- Európa konfliktus-kezelési képességének ugrásszerű javítása,
- megerősíteni a NATO európai pillérét

Bár ezek a tervek tetszetősen hangzanak, úgy vélem, elfedik a lényegét: a központi kérdés ugyanis az, hogy egyszeriben miért vált fontossá a britek számára az EU? Részben választ ad erre a második ok, nevezetesen, az Egyesült Államokkal a katonai képességek hiánya miatt kialakult feszültebb viszony. Nyilvánvaló, hogy Nagy-Britannia transzatlanti kapcsolataira is káros hatással lett volna egy megromló EU-USA reláció.

Nézetem szerint mindez mégsem elégséges magyarázat. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a konzervatívok és a Munkáspárt egyszerre másféleképpen ítélték meg ugyanazt a helyzetet. A konzervatívok valószínűleg úgy látták, hogy továbbra is sikeresen blokkolható az EU védelmi képességeinek a fejlesztése, és ezzel fenntartható a britek számára oly kedvező, a NATO teljes primátusát, sőt, inkább kizárólagosságát biztosító helyzet. Ezzel szemben a Tony Blair vezette kabinet valószínűleg arra végeredményre jutott, hogy az Amszterdami Szerződés közelgő hatálybalépésével megnyílik az út egy, a „változó geometria” elvét kihasználó, csak bizonyos EU-tagokat magában foglaló védelmi szerveződés kialakulása előtt. Ez pedig előrevetítette a brit rémálmodot, miszerint a kontinensen úgy alakul meg egy hegemon védelmi tömb, hogy annak céljaiba és működésébe a brit politikának jóformán semmi beleszólása nem lesz. Ráadásul Franciaország 1997-es újbóli visszavonulása a NATO-ból azt is előrevetítette, hogy ennek egyik főszereplője a régi rivális lesz.

A két párt közötti eltérő megítélés tehát abban a kérdésben állhatott fenn, hogy képes-e Nagy-Britannia kívülállóként továbbra is fékezni az integrációt, vagy pedig az már annyira előrehaladt, hogy az egyetlen lehetőség, ha a britek maguk állnak az élére, és legalább így próbálják megőrizni saját érdekeiket. A hatalomra került Tony Blair kormánya ez utóbbi megoldást választotta, és ez vezetett a St. Malo-i nyilatkozathoz, valamint az azóta is tartó szoros brit-francia együttműködéshez az EU ezen újabb vállalkozásán.

Még meg sem száradt a tinta a St. Malo-i deklaráción, máris itt volt az a válság, amely döntő lökést adott a CFSP/ESDP fejlődésének: Koszovó.

Miután a rambouillet-i tárgyalások kudarcot vallottak, egyre valószínűbbnek látszott, hogy a koszovói válság nem lesz megoldható békés úton. A NATO mind határozottabban ígéreteket tett a koszovói beavatkozásra, de úgy tűnt, Szerbia nem hátrál meg. Végül 1999.

március 24-én a Javier Solana NATO-főtitkár bejelentette, hogy kiadta a parancsot légitámadások végrehajtására, hogy Szerbiát ezzel bírja a szövetség jobb belátásra. A háború politikai körülményeit és eredményeit e helyütt nem taglalnám, inkább csak az európai országok által levonható katonai tanulságokra térnék ki, mivel döntően ezek határozták meg az európai államok válság utáni reakcióit:²⁸

Míg az Egyesült Államok a hadművelet végére 645 repülőgéppel rendelkezett a térségben, addig a többi szövetséges, akik Törökország kivételével mindannyian EU-tagok is, mindössze 277 gépet vonultatott fel. Az Egyesült Államok gépei repülték a támadó bevetések 52%-át, és az egyéb, „kiszolgáló” (felderítő, légi utántöltő, előretolt irányító) bevetések 70%-át. Ugyanakkor amerikai gépek dobták le a hadianyag 80%-át, ők repülték a felderítő- és elektronikai ellentévékenység- (ECM) bevetések 90%-át, és ők indították a robotrepülőgépek 95%-át! Azt hiszem, nem szükséges tovább taglalni, hogy az Egyesült Államok nélkül még egy ilyen, „mindössze” Koszovó-méretű, korlátozott háború sem vívható meg sikeresen, kizárólag az európai szövetségesekre támaszkodva. Hasonló volt a helyzet a légi szállítási kapacitásnál is, a szárazföldi bevonuláshoz szükséges hadianyag és katonák nagy részét is amerikai gépek szállították a helyszínre.

Koszovó annyira sokkolta Európát, és az európai döntéshozatali folyamatokat, hogy ez elgondolkasztotta az európai politikusokat, és konszenzus látszott kialakulni arra nézve, hogy nem elég beszélni a CFSP-ről, és nem elég az intézményi kereteket felállítani, hanem szükség van tényleges katonai kapacitás kiépítésére, amely megfelel az új helyzet támasztotta kihívásoknak, és kisebb hangsúlyt helyezve a területi védelemre, inkább alkalmas az ország határain kívül végrehajtandó, kis intenzitású konfliktusokban való részvételre. Ez az álláspont a Tanács 1999 júniusában, Kölnben megtartott tanácskozásán körvonalazódott.²⁹

Megfogalmazódott ilyen gondolat az Atlanti-óceán másik partján is, hiszen az Egyesült Államok is egyre inkább sürgette partnereit, hogy vállaljanak nagyobb részt a szövetség határain kívüli akciók kivitelezésében. Valószínűleg Koszovó, illetve az ezzel kapcsolatos döntésekre való kis befolyás volt az, ami oda vezetett, hogy 1999 végén az EU-tagállamok elhatározták nemcsak újabb, még nagyobb mozgási szabadságot adó intézmények létrehozását, de, először az EU története folyamán, egy közös európai haderő felállítását.

A Koszovó óta eltelt évek rövid áttekintése

A kölni tanácskozás—és a koszovói háború még friss emléke—az addiginál sokkal nagyobb lendületet adott az ESDP fejlődésének. Az elkövetkező három évben majd minden

Európai Tanács-ülés hoztatt valamit a lassan kiépülő intézményi kerethez. Kritikaként mindössze az jegyezhető meg, hogy míg az EU nagyon buzgó volt az újabb és újabb intézmények létrehozásában, addig a tényleges képességek terén még mindig nem történt érdemleges változás...

1999. december 10-11-én a Tanács Helsinkiben tartott értekezlete végre meghozta a döntést: nem elég a CFSP fenntartása mint politikai és diplomáciai eszköz, szükség van egy európai haderőre is az EU parancsnoksága alatt, és nyilvánvalóan szükség van az ilyen méretű haderőhöz elengedhetetlen döntéshozó és parancsnoki szervre.³⁰

Az így létrehozott új intézményi felépítmény a Közös Európai Biztonság- és Védelempolitika (CESDP, később ESDP) nevet kapta, és a tanácskozás résztvevői a következő intézményeket hozták létre:

- Political and Security Committee (PSC), amely a tagországok külügy- és védelmi minisztereiből áll, illetve nagykövetségi szintű albizottsága is van, amely az előző bizottsággal ellentétben folyamatosan ülésezik; főleg döntés-előkészítő és végrehajtó szerepe van;
- Military Committee (MC), a résztvevő országok vezérkari főnökei alkotják, feladata a PSC tanácsokkal és való ellátása, tervezési feladatok végrehajtása, krízishelyzet esetén pedig katonai opciók felmutatása;
- Military Staff (MS), a tagországok megfelelő szintű delegált tisztjeinek részvételével;

A rendszernek 2003. január elsejével kellett működőképesnek lennie, addigra kellett felállítani 15 dandárt 50-60000 fővel, valamint az ekkora haderő működéséhez szükséges légi-, tengeri-, logisztikai stb. kapacitást.³¹ Az így létrejövő haderőnek képesnek kell lennie a tagországok határain kívül ellátni a „petersbergi feladatokat,” úgy, hogy 60 napon belül telepítik a csapatokat a szükséges felszereléssel együtt, és biztosítják a logisztikai támogatást legalább egy éven át. Ezeket a követelményeket szokták összefoglaló néven Headline Goalnak nevezni.

A résztvevők ezután hangsúlyozták, hogy mindez nem értelmezhető úgy, mint egy új európai haderő létrehozása.³² Bár elsőre furcsának tűnik ez a kitétel, van magyarázata: Egyrészt valóban nem jön létre egy szupranacionális haderő, a NATO szisztémájához hasonlóan itt is a résztvevő országok „felajánlásaiból” áll össze az egy adott műveletben felhasználható erő, másrészt a kitétel oka lehet az Egyesült Államok (ahol ekkor még a 3D-jéről „híres” Madeleine

Albright a külügyminiszter!) és néhány kevésbé lelkes ország közvéleményének megnyugtatása³³.

A Headline Goal további árnyalása is megtörtént, az EU-tagok védelmi minisztereinek 2000. február 28-án Sintrában tartott találkozásán.³⁴ Az itt elhatározottak alapján kezdődött meg az év végére tervezett Felajánlási Konferencia megszervezése, aholis a tagállamok kitétek magukért, és végül még túl is lépték az eredetileg kitűzött célt.³⁵ Különösen az Egyesült Királyság „teljesített” már-már erőn felül, hiszen gyakorlatilag teljes gyorsreagálású haderejét felajánlotta, (kb. 12000 fő) a szükséges támogató egységekkel (repülőgép-hordozó és tengeralattjárók) együtt.³⁶ Ugyanakkor maradtak lényeges hiányosságok az így létrehozott európai haderőben, főleg olyan stratégiaileg fontos területeken, mint a korai előjelző rendszerek, C3I, légi és tengeri szállítási kapacitás.³⁷ Európa államainak ismét rá kellett döbenniük, hogy bár összesített haderejük jóval nagyobb az Egyesült Államokénál, strukturális és technikai okok miatt mégsem képesek még csak töredékét sem kiállítani az amerikaiak által külföldön bevethető erőknek.³⁸

A találkozón döntés született arról, hogy a nem EU-tag NATO-tagállamokat, valamint az EU-tagjelölteket egyetlen struktúrában kell összefogni („single inclusive structure”), illetve rendszeressé kell tenni a megfelelő szintű találkozókat ezen országok képviselőivel. Más, a fenti kategóriába nem tartozó országok a Tanács döntése alapján meghívhatók a politikai és katonai testületekben való eseti részvételre. A velük folytatott dialógus alapvetően két részre oszlik, a rutinszerű, illetve a válsághelyzet idején alkalmazottra. Ez utóbbi szintén két fázisra osztható, a hadműveleteket megelőző, illetve a *stricto sensu* hadműveletek alatt folytatottra.

A CFSP/ESDP további árnyalásával az EU eszközei között megjelentek a válságkezelés civil aspektusai is. Négy nagy területet határoztak meg, amelyek a későbbiekben kifejlesztésre kellett, hogy kerüljenek:

- válságzónákba küldhető rendőri erők,
- a jogállam erősítése/megteremtése a válságokkal sújtott területeken,
- a polgári közigazgatás és a
- polgári védelem megerősítése

A francia elnökséget lezáró nizzai csúcstalálkozó valószínűleg nem az ESDP területén elért eredmények miatt marad az EU történetének emlékezetes állomása, hiszen egyéb, létfontosságú területeken, mint például a régóta húzódó bővítés, illetve az belső intézményi reformja sokkal lényegesebb változásokat hozott. Mégis, fontos fordulópontnak kell

tekintenünk, hiszen a további fejlődés olyan lényeges aspektusai dőltek itt el, mint például a NATO-val kialakított viszony, vagy az immár állandó bizottságok működési rendje. Az első kérdés tekintetében egyébként főleg a NATO tervezési kapacitásának felhasználásáról hozott döntés tarthat számot érdeklődésre, egyrészt, mert a későbbiekben ez sarkalatos pontját képezte az eltérő koncepcióknak az EU—NATO viszonyt illetően, másrészt, mert a francia álláspont bukását jelentette abban a tekintetben, hogy a NATO -tól operatív értelemben teljesen független ESDP jöjjön létre.³⁹

Sikerült a franciáknak ugyanakkor megvétózni a NATO-val kiépítendő intézményi kapcsolatokat. Indoklásuk szerint a helyzet még nem érett meg a két intézmény ilyen szoros kapcsolatára.⁴⁰ Bármennyire gyengécskének is tűnik ez az érv, nyilvánvaló a szándék mögötte: Franciaország legfőbb félelme, hogy a korábbi NATO-WEU megállapodásokhoz hasonlóan költségkímélés és az Egyesült Államok megnyugtató végett az ESDP is végzetesen függő helyzetbe kerül a NATO-tól, és ezáltal Amerikától. Így továbbra is be kellett érni az addigi ideiglenes, kapcsolattartást szabályozó eszközökkel.⁴¹

A 2001 második félévét felölelő időszak nagy jelentőségű volt, nem csak az Unióra, de az egész világra nézve is: szeptember 11-én, az amerikai terrortámadásokkal új időszámítás kezdődött a biztonságpolitikában, nagyon rövid idő alatt módosultak az addig meggingathatatlanak hitt prioritások, és a hirtelenség, amivel ezek az akciók New Yorkban és Washingtonban lejátszódtak, gyors alkalmazkodásra késztetett minden nemzetközi aktort, az EU-t is beleértve.

A reakció nem is váratott magára sokáig, a szeptember 21-i brüsszeli Európai Tanács az ilyenkor szokásos deklarációk mellett számos fontos újítást vezetett be, főleg a III. pillér területén. Az ESDP-t a változások nem nagyon érintették, vagyis szeptember 11. hatása egyelőre inkább az ESDP-ről való gondolkodás módjában nyilvánult meg, mintsem tényleges változásokban.⁴² Mindenesetre megkérdőjeleződött mind a petersbergi feladatok korábbi értelmezésének helyessége, mind a lehetséges akciók típusa, földrajzi kiterjedése, valamint intenzitása.

Folytatódott az előző években megkezdett képességfejlesztés is, 2001. november 19-én sor került egy Képességfejlesztési Konferenciára (Capabilities Improvement Conference), ahol, okulva az előző év óta alig változott minőségi problémákból, Akciótervet (ECAP) dolgoztak ki.⁴³ Ebben 58 lényeges hiányosságot azonosítottak, és a résztvevő országok vállalták, hogy

úttörő szerepet játszanak egy-egy kulcsterület fejlesztésében.⁴⁴ (A munka azóta is 19 szakértői panelban zajlik.) A rendszer így sokkal számonkérhetőbbé vált.

A NATO viszonylatában azonban megmaradt egy sarkalatos probléma: nem sikerült tető alá hozni a Berlin-plusz megállapodásokat, annak ellenére, hogy Törökország korábbi aggályait az úgynevezett „ankarai dokumentum” eloszlatta.⁴⁵ Most ugyanis Görögország emelt vétőt az EU-ban, „nemzeti érdekekre” (valójában a Ciprus közelgő EU-felvétele körüli „sakkjátszmáról” van szó, amelynek részleteibe itt most hely hiányában nem mehetek bele) való hivatkozással.

Az utóbbi hónapok meghatározó eseménye a „terror elleni háború” fokozódása, és Európának ebben való szerepvállalása.⁴⁶ Az Egyesült Államok által vezetett koalíció több ezer fős haderőt telepített Afganisztánba, és ez mind a politikai figyelmet, mind a pénzügyi forrásokat javarészt az ESDP-től vonta el. Politikailag is szakadások mutatkoztak a CFSP működésében, hiszen azzal párhuzamosan, hogy Amerika egy Irak elleni háborúba (és az azt követő megszállásba) is belebonyolódott, Nagy-Britannia és a többi EU-tag (elsősorban Németország és Franciaország) nézetei között egyre nagyobb űr tátongott. Bár a feszültség az utóbbi hetekben csökkent valamelyest, mégis, nehéz megjósolni, hova vezethetnek az Egyesült Államok és több európai ország közötti, utóbbi időben megsokasodott súrlódások.

Amerika újabb elköteleződéseivel kapcsolatos az is, hogy igyekszik jelenlétét csökkenteni a Balkánon, és szívesen ruház át feladatokat európai szövetségeseire. Ennek nyomán került sor arra a 2002. február 18-i EU-döntésre, amely szerint az Unió 2003 januárjától átveszi az ENSZ boszniai rendőri misszióját (IPTF). A döntést a 466 rendőrtisztből és 67 civil szakértőből álló EU Police Mission (EUPM) hivatott végrehajtani.

Véggövetkeztetések

A szakirodalomban elterjedt vélekedés, hogy az Európai Unió „gazdasági óriás, de politikai törpe.”⁴⁷ Elképzelhető-e, hogy a „politikai törpe” növekedni kezdjen, ha nem is gazdasági szerepéhez hasonló óriássá, hanem legalább regionális főszereplővé?

Az ESDP története tulajdonképpen két, egymástól jól elválasztható részre tagolódik a 90-es években. Az 1998 előtti időszakot inkább a bizonytalanság („törpeség”), és a leginkább a jugoszláv kudarccal illusztrálható eredménytelenség jelzi. Az igazi lökést a fejlődésnek az 1998 végén kiélesedő koszovói válság, és az azt követő események adták. Valószínűleg sok igazság van abban a gyakran tett megállapításban, hogy bizonyos intézmények (és az EU

mindenképpen ezek közé tartozik) a krízishelyzeteken idején alakulnak, és mindig egy-egy újabb, az intézmény és a tagok érdekeit vagy szavahihetőségét veszélyeztető komolyabb konfliktus az, amely a terméketlen vitákat kibillentí a holtpontról, és valamely új irányba elindítja a szervezetet.⁴⁸

Persze arról sem feledkezhetünk meg, hogy ez volt az az időpont, amikorra az új európai projectben főszerepet játszó tagállamok belpolitikája eljutott arra a pontra, hogy immár lehetségessé vált számukra egy, a korábbinál szorosabb, és jelentősebb erőforrásokat igénybe vevő együttműködés megvalósulása. Nem véletlen, hogy „Európa órája” nem 1991-ben, a jugoszláv válsággal következett el, mint azt, meglehetősen optimistán Jaques Poos, az akkor soros elnök Luxemburg külügyminisztere állította, hanem csak 1999-ben, Helsinkiben, ahol sikerült megteremteni egy, minden jel szerint működőképes intézményi keretet.⁴⁹ Ezt a változást mutatta az 1998 decemberében a St.Maloban létrejött közös brit-francia nyilatkozat is.⁵⁰

Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy egy igazán hatékony ESDP-nek két pilléren kell nyugodnia: egyrészt egy jól működő, a tagállamok érdekeit minél inkább érvényesítő, és a konfliktusokat minél jobban kezelő intézményi háttérrel, valamint egy, a döntéseknek érvényt szerezni képes, megfelelő erőforrásokkal rendelkező katonai-politikai-gazdasági gépezet. Ez utóbbi, bár a civil konfliktuskezelés terén jelentős eredményeket tud felmutatni (még ha ezeket nem is mindig „reklámozza” a tagállamok kormányaihoz hasonlóan), katonai téren jelentős a lemaradás, és nem valószínű, hogy az évtized végéig ezt be tudná hozni. Igaz ugyan, hogy mind a hadiipari bázis területén, mind pedig a beszerzési politikában történt előrelépés, ám a lemaradás az élvonalat jelentő Egyesült Államokhoz képest még a legoptimistább becslések szerint is 10 év. A jelenlegi, inkább konstansnak, mint emelkedőnek mondható védelmi költségvetések mellett nem valószínű, hogy ez a hátrány gyorsan ledolgozható lenne.⁵¹

Mindemellett nem világos, hogy milyen lesz a most már biztosan létrejövő ESDP viszonya a NATO-val, és így, áttételesen, az Egyesült Államokkal: időről időre felbukkan a gondolat, hogy egyfajta szereposztást valósítson meg Európa és Amerika, nevezetesen, hogy míg az utóbbi a konfliktuskezelés „kemény” részét, a tényleges katonai erővel járó beavatkozásokat végzi, addig az előbbi csak a konfliktuskezelés „civil” feladatait hajtja végre. Ez az érvelés gyakran kiegészül azzal, hogy bizonyos esetekben eleve érdemesebb csak a civil megoldásokkal próbálkozni, a konfliktus természete miatt.⁵² Az érvelésben mindenképpen van ráció, hiszen az EU szép eredményeket tud felmutatni a konfliktusok kezelésének „puha”

módszerei terén.⁵³ (Hogy csak és kizárólag ilyen módszerekkel mit lehet elérni, az már kétségesebb.) Ugyanakkor mások arra is felhívják a figyelmet, hogy egy ilyen munkamegosztás, bár rövidtávon mindkét félnek kényelmesebb lenne, hosszabb távon katasztrofális következményekkel járhatna - különösen a mostani, irakihoz hasonló helyzetekben, ahol, úgy tűnik, alapvető nézeteltérés van az USA és az EU között.⁵⁴

Annak ellenére, hogy a kollektív védelem lehetősége időről-időről felbukkan a primer joganyagot képező szerződésekben ennek egyelőre még nem láthattuk „aprópénzre váltását”, alacsonyabb szintű dokumentumokban még utalás szintjén sem bukkan fel. Ennek oka nagyon egyszerű: nemhogy a kis tagállamok, de még a nagyok sem szívesen adnák fel a jelenlegi, NATO nyújtotta védelmi garanciáikat egy, az EU nyilvánvalóan nem kielégítő képességei által szavatoltra. Akkor még nem is vettük figyelembe a tradicionálisan semleges, nem NATO -tag EU tagállamok érthető viszolygását az EU „militarizálásától.” Pedig ahogy az ESDP halad el őre, és a nemzetbiztonság számára egyre kényesebb kérdésekbe követel beleszólást, valószínűleg számítani kell majd a semlegesség mellett síkraszálló hangok erősödésére is. A Nizzai Szerződés első fordulós írásegyezmény elutasítása is sokak szerint ennek tudható be. A fenti okokból tehát valószínűleg jó ideig igaz marad még Margaret Thatcher kijelentése, aki szerint a hidegháború utáni európai rend csak akkor maradhat stabil, ha: „(a) Szövetség (NATO) megmarad az Egyesült Államok vezetése alatt, szövetségeseitől körülvéve, akik, saját hosszú távú érdekeiket követve, általában követik az általa diktált irányt. A gazdasági, népességi, technológiai és erőforrásbeli realitások diktálják ezt. Ha pedig Amerika megmarad a Nyugat vezető hatalmának, akkor a Nyugat is megmarad a világ vezető erejének.”⁵⁵

A „Vaslady” kijelentései sok igazságot hordoznak, mégis hangsúlyoznom kell, hogy, az ESDP-t létrehozó folyamatok nem zárultak le, sőt, mostanában érkeznek döntő szakaszukhoz.

Nem hallgatható el azonban, hogy mind európai, mind amerikai részről súlyos kétségek övezik nemcsak az ESDP, de általában a két kontinens biztonságpolitikai együttműködésének kérdését. A nem-NATO keretekben lebonyolított afganisztáni amerikai hadjárat gyanakvást ébresztett Európában az Egyesült Államok transzatlanti elkötelezettségét illetően, ugyanakkor Amerika sem nézi jó szemmel, ahogy az EU (főleg francia vezetéssel) önálló tervezési kapacitás, ezáltal nagy (mondhatni „túl nagy”) függetlenség elérésére törekszik.

Abból a szempontból is lényegesek ezek a kérdések, hogy korai indikátorai lehetnek annak, hogy az elmúlt fél évszázadban minden (nem csak biztonsági) téren meghatározó Egyesült Államok—„egyesülő Európa” partnerség a továbbiakban is folytatódik-e, vagy pedig

átadja a helyét egy más természetű, ma még előre nem látható viszonyrendszernek. Ezért mindenképpen lényeges, hogy nyomon kövessük az ESDP sorsának alakulását —könnyen lehet, hogy saját jövőnket látjuk meg benne.

Jegyzetek

- ¹ Mathias Jopp-Hanna Ojanen: *European Security Integration*. WEU, Paris 1999. 24. old.
- ² Hazel Smith: *European Union Foreign Policy—What it is and What it Does*, Pluto Press, London 2002. 96. old.
- ³ A legjelentősebb állomás ebben a rövid folyamatban az EBÉE 1990 -es, párizsi csúcstalálkozója volt. ld.: G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 41. old.
- ⁴ G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 26. old.
- ⁵ Bush elnök 1990-ben, Key Largo-ban, Floridában mondott beszéde, ld.: G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 40. old.
- ⁶ Jolyon Howorth-Anand Menon: *The European Union and National Defence Policy*. Routledge, London 1997. 26. old.
- ⁷ Valki László (szerk): *A NATO*, Corvina, 1999. 83. old.
- ⁸ Jolyon Howorth-Anand Menon: *The European Union and National Defence Policy*. Routledge, London 1997. 27. old.
- ⁹ Rob de Wijk: *A NATO az ezredforduló küszöbén*, Hajja&Fiai, Debrecen, 1998. 48. old.
- ¹⁰ Boled, Anand & Wessel, R. Anand: *The Changing Functions of the Western European Union: Introduction and Basic Documents*. Dordrecht, Berlin 1998. 23. old.
- ¹¹ Hazel Smith: *European Union Foreign Policy—What it is and What it Does*, Pluto Press, London 2002. 91. old.
- ¹² TEU J.4.1: „The common foreign and security policy shall include all questions related to the security of the Union, including the eventual framing of a common defence policy (...) which might lead to a common defence”
- ¹³ G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 62. old.
- ¹⁴ Ez talán furcsán hangzik, de ne felejtjük el Németország háború utáni speciális helyzetét, illetve a német politika azon törekvését, hogy más európai országok felé minden adandó alkalommal bizalomérősítő lépéseket tegyen, valamint azt a nem lebecsülhető gazdasági előnyt, amit egy ilyen hadsereg jelenléte jelent. G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 63. old.
- ¹⁵ Jolyon Howorth: France. 25. old. in: Jolyon Howorth -Anand Menon: *The European Union and National Defence Policy*. Routledge, London 1997.
- ¹⁶ *Petersberg Declaration*, Council of Ministers, WEU, Bonn, 19 June 1992, Part II
- ¹⁷ Az úgynevezett „nem-5. cikk szerinti” műveletek, ld. Tálas Péter (szerk.): *NATO Kézikönyv*, HM SVKH, Budapest, 2001. 44. old.
- ¹⁸ Speech by Amb. Jürgen Chrobog at the CSIS conference „European Security and Defense Policy (ESDP) and its implications for the United States and NATO” 10 October 2000. <http://www.csis.org/europe/sp00chrobog.html>
- ¹⁹ Jolyon Howorth-Anand Menon: *The European Union and National Defence Policy*. Routledge, London 1997. 44. old.
- ²⁰ *Declaration of Heads of State and Government*, NATO Council, 10-11 January 1994.
- ²¹ M. Albright: The Right Balance Will Secure NATO's Future, *Financial Times*, 7 December 1998.
- ²² Communiqué of the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, Berlin, June 1996 (par. 5) közzétéve: *NATO Review*, Vol. 44(4), 1996, 30-35. old. Mathias Jopp-Hanna Ojanen: *European Security Integration*. WEU Institute for Security Studies, Paris 1999. 36. old
- ²³ Mathias Jopp-Hanna Ojanen: *European Security Integration*. WEU Institute for Security Studies, Paris 1999. 70. old.
- ²⁴ G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 81. old.
- ²⁵ G. Wyn Rees: *The Western European Union at Crossroads*. Westview Press, Oxford 1998. 67. old.
- ²⁶ David Chuter: The United Kingdom. in: Jolyon Howorth -Anand Menon: *The European Union and National Defence Policy*. Routledge, London 1997.
- ²⁷ Speech by Amb. Christopher Meyer at the CSIS conference „European Security and Defense Policy (ESDP) and its implications for the United States and NATO” 10 October 2000. <http://www.csis.org/europe/sp00meyer.html>
- ²⁸ A következő adatok java részben Anthony H. Cordesman : *The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile War in Kosovold*. Washington, CSIS, 1999. című tanulmányából származnak.
- ²⁹ Declaration of the European Council on strengthening the common European policy on security and defence, 3 June 1999, és Presidency report on strengthening of the common European policy on security and defence, Cologne. ld.: *European Foreign Policy Bulletin Online* document number 99/098 (<http://www.iue.it/EFPB>)
- ³⁰ Presidency Progress Report to the Helsinki European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence, in: *Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 December 1999*.
- ³¹ Ez az úgynevezett „Headline Goal.”
- ³² Presidential Conclusions, Annex IV. Presidency Report to the Helsinki European Council on Strengthening the common European policy on security and defence and Non-military crisis management of the European Union. *Press release, Nold. 300/99*. Helsinki, 1999. december 10-11.

- ³³ (pl. a semlegességére kínosan ügyelő Svédország ld. Hanna Ojanen: Sweden and Finland: What difference does it make to be non-aligned? in: Graeger-Larsen-Ojanen: *The ESDP and the Nordic Countries: Four Variations on a Theme*, Ulkopoliittinen instituutti & Institut für Europaisch e Politik, Helsinki—Berlin, 2002. 154-218. old.
- ³⁴ *International Herald Tribune*, 2000. február 29.
- ³⁵ European Council: *Military Capabilities Commitment Declaration*, Press Release No:13427/2/00 Brussels, 20 November 2000.
- ³⁶ Speech by Amb. Christopher Meyer at the CSIS conference „European Security and Defense Policy (ESDP) and its implications for the United States and NATO” 10 October 2000. <http://www.csis.org/europe/sp00meyer.html>
- ³⁷ Gen. Klaus Naumann: Europe’s Military Ambitions, Centre for European Reform, *Bulletin*, June-July 2000.
- ³⁸ *Military Balance 2000/2001*, IISS, London, 2002. 32-56. old.
- ³⁹ (Bár az is igaz, hogy a dokumentumok alapján az EU elvileg elképzelhet önek tartja egy, NATO tervezési kapacitásaitól függetlenül végrehajtott akció kivitelezését. ld. Terriff—Webber—Croft—Howorth: *European Security and Defence Policy after Nice*. The Royal Institute of International Affairs, Briefing Paper, New Series Nold. 20 London, 2001. 2. old.
- ⁴⁰ Terriff—Webber—Croft—Howorth: *European Security and Defence Policy after Nice*. The Royal Institute of International Affairs, Briefing Paper, New Series Nold. 20 London, 2001. 3. old.
- ⁴¹ Feira után nem sokkal Javier Solana EU Főképviseelő/Főtákar és George Robertson aláírták az úgynevezett Ideiglenes Biztonsági megállapodást, amelynek keretében az IPSC és a NAC két találkozóát is lebonyolított. Sor került továbbá a NATO megfelelő szintű képviselőinek a látogatására az EU ESDP -vel foglalkozó intézményeinél, és történt némi előrelépés azon a téren is, hogy az EU -nak garantált hozzáférése legyen a NATO bizonyos képességeihez. ld: Terriff—Webber—Croft—Howorth: *European Security and Defence Policy after Nice*. The Royal Institute of International Affairs, Briefing Paper, New Series Nold. 20 London, 2001. 3. old.
- ⁴² Maartje Rutten: Introduction in: *From Nice to Laeken; European defence: core documents*, Chaillot Papers, Nold.51, Institute for Security Studies, WEU, Paris, 2002.
- ⁴³ European Council: *Military Capabilities Improvement Declaration*, Press Release No:72454 Brussels, 12 November 2001.
- ⁴⁴ Presidency Report on European Security and Defence Policy, Laeken, 14 -15 December 2001. Annex I: Statement on Improving European Military Capabilities: European Capability Action Plan
- ⁴⁵ Egy brit közvetítéssel létrejött megállapodás, amely arra hivatott, hogy megoldja az Ankara NATO -beli vétója nyomán kialakult patthelyzetet.
- ⁴⁶ *Declaration by the European Council on the contribution of the CFSP, including the ESDP in the war against terrorism*, Seville European Council, 21 -22 June 2002. <http://www.ue2002.es/Presidencial>
- ⁴⁷ Günther Burghardt: Political Objectives, Potential Potential and Instruments of a Common Foreign and Security Policy in: *Global Responsibilities: Europe in Tomorrow’s World*, Oxford University Press, 2000. 25. old. (A kifejezést eredetileg a 2. Világháború utáni Németország és Japán jellemzésére használták, azonban a két győztes nyugat-európai nagyhatalom, Nagy-Britannia és Franciaország is hamarosan elveszítette globális befolyását, és a bipoláris világrendben másodrendű hatalommá vált.)
- ⁴⁸ Vincze Hajnalka: Az Európai Unió válasza a szeptember 11 -i eseményekre, in: Tálás Péter (szerk.): *Válaszok a terrorizmusra*, SVKH-CHARTAPRESS, Budapest, 2002. 201. old.
- ⁴⁹ Michael Mihalka: Political Economy, *Weltanshauung* and the Transformation of European Security, in: *European Security*, Vol. 10, 3/2001. 7. old.
- ⁵⁰ Franco-British Declaration on European Defence, 4 December 1998, in: Hill—Smith (ed.) *European Foreign Policy, Key Documents*, London & New York, Routledge, 233 -234. old.
- ⁵¹ Roy H. Ginsberg: *The European Union in International Politics—Baptism by Fire*, Rowman&Littlefield, Oxford, 2001. 4. old. Maartje Rutten: Introduction in: *From Nice to Laeken; European defence: core documents*, Chaillot Papers, Nold.51, Institute for Security Studies, WEU, Paris, 2002.
- ⁵² Vincze Hajnalka: Az Európai Unió válasza a szeptember 11 -i eseményekre, in: Tálás Péter (szerk.): *Válaszok a terrorizmusra*, SVKH-CHARTAPRESS, Budapest, 2002. 205. old.
- ⁵³ Roy H. Ginsberg: *The European Union in International Politics—Baptism by Fire*, Rowman&Littlefield, Oxford, 2001. 7. old. Roy H. Ginsberg: *The European Union in International Politics—Baptism by Fire*, Rowman&Littlefield, Oxford, 2001. 4. old.
- ⁵⁴ Simon Serfaty: *Strategies for Regional Security, Europe*, CSIS, Washington, 2001. <http://www.csis.org/>
- ⁵⁵ Margaret Thatcher: Why America Must Remain Number One, *National Review* 47, nold. 14 (1995.) 26. old.